

ИМА ЛИ РОДИТЕЛСКИ АКТИВИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ?

ДОКЛАД С ИЗВОДИ ОТ ПРОЦЕС НА КАРТОГРАФИРАНЕ
НА НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ ЗА ДЕЦА,
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

СОФИЯ, 2023 Г.

Това изследване е публикувано от

Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца

Нов български университет

Ул. „Хан Крум“ 38А, София

<https://knowhowcentre.nbu.bg>

info@knowhowcentre.org

Ноу-хау центърът за алтернативни грижи за деца е междудепартаментална структура в Нов български университет, която работи за реализирането на мисията на университета „да поставя в служба на обществото своя академичен потенциал и да реагира на социалните и икономическите промени като участва в тях със свои проекти, академични програми и изследвания“. Стремим се да създаваме култура на партньорство и диалог между всички участници в процеса на развитие на политики и практики за детето и семейството.

Ноу-хау центърът подпомага реформите, касаещи политиките и практиките за деца, които целят да гарантират индивидуалното развитие на всяко дете и възрастен и се води от разбирането, че социалната сфера е инвестиция в развитието на хората, а не подкрепящо зависимост разпределяне на ресурси.

За повече информация: <https://knowhowcentre.nbu.bg>

Автори на текста: д-р Жаклина Андонова, д-р Недка Василева-Петрова, Арсо Ганев, Димитър Грънчаров, Диана Димова, Гергана Енчева, Динка Колева, д-р Галина Маркова, Светла Межри, Илиян Ризов, Валерия Симова, Габриела Станева,, Елеонора Христова, Георги Янев.

Оформление: Елица Лингорски

Съдържанието на този доклад не може да бъде публикувано и използвано за цитати без изричното признаване на авторството на Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, НБУ.

© 2023

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Цели на картографирането	4
2. Увод и дефиниция на родителския активизъм	5
3. Ключови изводи от картографирането	7
4. Концептуални рамки	10
5. Процес, подход и етапи на картографирането	16
6. Общи изводи	
6.1 Секторите, които родителският активизъм променя	18
6.2 Организации и мрежи от активисти, и областите, в които те работят	19
6.3 Влиянието на контекста	23
6.4 Организации и индивиди, които подкрепят развитието на родителски организации	23
6.5 Индивидите – родители активисти	25
6.6 Хората, които помагат на индивиди – активисти	28
6.7 Постиженията на активизма	29
6.8 Бариерите пред активизма	30
7. Препоръки относно стратегии за насърчаване и подпомагане на родителския активизъм	33
8. Ограничения на картографирането	35
9. Заключение	36

1

ЦЕЛИ НА КАРТОГРАФИРАНЕТО

Целите на картографирането бяха следните:

- ▶ да се идентифицират родителски организации и родители-индивиди, които предприемат действия, насочени към това социалният сектор да подкрепя семейства;
- ▶ да се идентифицират организации и индивиди, които помагат на родители в промяната на социалната система;
- ▶ да се посочат успехите и бариерите пред родителския активизъм, както и потребностите им за последващи развития;
- ▶ да се анализира родителският активизъм, както сам по себе си, така и с фокус върху това по какъв начин той може да допринесе към преодоляването на раздялата между деца и родители в България;
- ▶ да се създаде национална карта на родителския активизъм – работен документ, който да се използва за идентифициране на нови активисти-индивиди и организации, които подкрепят активизма.

2

УВОДИ ДЕФИНИЦИЯ НА РОДИТЕЛСКИЯ АКТИВИЗЪМ

Национален екип от 15 специалисти, представители на организации, които прилагат овластяващ стил на помагане, създаде карта на родителския активизъм в България.

Базиращи в 8 района в България, в продължение на 6 месеца, тези специалисти развиха подход за изучаване на активизма и определиха критерии за неговата оценка.

Дефиницията за родителски активизъм, която екипът приложи е:

Родителския активизъм (РА) е набор от действия, насочени към социална промяна. Социалната промяна е процес, който влияе на: начините, по които се третират хората, начините на работа на системи и организации, културата на оказване на помощ. РА има няколко характеристики:

- ▶ ръководи се от ценностите на детските права, което го разграничава от родителски движения, ръководени от консервативни ценности,
- ▶ постоянства в преследване на цел,
- ▶ има механизми за овластяване на хората,
- ▶ упражнява влияние и/или сътрудничество в постигане на цели,

- ▶ изгражда ефективна организационна структура, която регулира отношенията между участващите.

Екипът изучи публикации и информация в интернет за родителски организации. Чрез лични контакти и по метода на „снежната топка“ достигна до 136 активни родителски организации и организации, които подкрепят родители. След като изучи тяхната история, успехи, стратегии и трудности, както и прилагайки създадените критерии за оценка на РА, екипът идентифицира:

- ▶ 32 родителски организации;
- ▶ 52 организации, които подкрепят РА, от които 5 мрежи;
- ▶ 78 индивиди, от които 58 са родители-активисти, а останалите – хора, които ги подкрепят.

Изводите от картографирането са общи и конкретни. Първите обобщават характеристиките на РА:

- ▶ успехите, които постига,
- ▶ бариерите пред развитието му,
- ▶ стратегиите, които използва,
- ▶ потребностите, които има, за да се развива по-успешно.

Конкретните посочват организациите, поставени на картата.

3

КЛЮЧОВИ ИЗВОДИ НА КАРТОГРАФИРАНЕТО

- ▶ В България има родители-активисти и хора, които ги подкрепят. Те не разпознават дейността си като РА. Веднъж назован така, родителите осъзнават, че това, което правят е активизъм и в това намират нов стимул да го развият още по-активно.
- ▶ Промените, които РА иска и прави в образователната, социалната, здравната системи са сходни: да променят културата на тези системи от репресивна, хаотична, несправедлива и ригидна в центрирана върху всяко дете и включваща родителите. Стратегиите, които използват, също са сходни: осветляване на проблемите, промяна, която започва от физическата среда към промяна на отношението към клиента-дете и родители. Не наблюдаваме достатъчно активисти, които да превземат системите отвътре.
- ▶ Най-развит е активизмът на **родители на деца с увреждания**. Той е постигнал промени в политиката във всички сектори. Най-слабо развит е РА в **социалния сектор**. В него активни са отделни родители, които се борят срещу това системата да отнеме децата им, приемни родители и осиновители, които помагат на такива родители. Родители-експерти от опит, участват в и изграждат неформални мрежи за подкрепа. В тези мрежи участват и специалисти. В **образователната система** родителски настоятелства и общности повишават сигурността и интеграцията на децата в училище, участват в съвети и настоятелства, застават зад благотворителни и застъпнически каузи на своите деца, включват педагогически специалисти в свои каузи. Има **активисти, които не целят определена промяна в определен сектор**. Това са неформални лидери, които се ангажират с различни граждански каузи. Те подкрепят и родителски инициативи.

- ▶ Активизмът има **жизнен цикъл** и етапи на развитие. Преодоляване на някои „критични“ етапи изискват планиране на дейности, чрез които те да се преодолеят. РА може да се мотивира от страдание, но може да се мотивира и от желание за новаторски идеи и граждански каузи. Мотивацията, произтичаща от грижа за конкретни деца, може да се развие в мотивация за повишаване на благосъстоянието за децата изобщо.
- ▶ Организациите в ромска общност са с различни профили и зависят много пряко от регионалния контекст, в които са създадени и осъществяват своите дейности. Някои се развиват интензивно и включват и овластяват родители по отношение на риска от раздяла на деца и семейства. Други развиват гражданско участие на всички в общността. Онези от тях, които са създадени по проект, не са устойчиви. РА в ромската общност не стартира с проблем, а е насочен общо към преодоляване на маргинализацията, чрез това детето да получи повече житейски избори – професия, образование и др.
- ▶ Организации, които подкрепят активизма са: НПО, държавни и общински власти, образователни институции. В социалния сектор за организации, които подкрепят и развиват РА, тази дейност е по-скоро мисия, отколкото идентифицирана цел. Някои я отстояват чрез работа на политическо ниво, други – чрез подкрепа на РА. Съчетанието на двете експертизи е ефективен подход за развитие на РА. В същото време, организациите имат различни застъпнически стратегии, различни умения и ресурси за застъпничество. Недоверието в институции и политически партии, както и липсата на съгласие за ролята на държавата и гражданите в гарантирането на правата на децата и семействата, са бариера за успешна работа на политическо ниво.
- ▶ Държавата не чува родителите и не им позволява да участват в процеси по вземане на решения, свързани с техните деца. Промените се случват бавно или не се случват. Активните родители плащат висока цена за своите усилия, а резултатът от тях често е неустойчив. Необходим е активизъм в държавните структури.
- ▶ Сегашният момент е стратегически за подкрепа на РА. Първо, има натрупана умора, но са завоювани нови полета – образование, здравни и здравно-социални услуги. Второ, държавата е по-отзивчива към индивидуализацията на грижата и е повишила стандартите на услугите, но липсват кадри. Трето, гражданското участие е по-интензивно, което се подсилва от военния конфликт в Украйна.

- ▶ Процесът на картографиране на РА от екипа породи надежда и вдъхновение в него. Съставен от родители, организации и индивиди, които овластяват, създадохме общност, която устойчиво започна да подкрепя РА, да привлича съмишленици, да създава собствени инициативи в подкрепа на РА.

4

КОНЦЕПТУАЛНИ РАМКИ: ЕТИЧНА РАМКА, НИВА, ЖИЗНЕН ЦИКЪЛ, СТЪЛБА НА УЧАСТИЕТО, КРИТЕРИИ НА ЕКИПА ЗА ОЦЕНКА

Екипът използва няколко рамки, които подпомогнаха картографирането. Първата е етичната. Тя беше необходима за това екипът да избере организации, които имат сходни мисии и ценности, отстояващи правата на децата да живеят в семействата си и да участват в развитието на системите, които им помагат в това. Етичната рамка беше спазвана от екипа в работата му. Втората рамка беше създадена от екипа за да определи обхвата на РА. Третата описва обща тенденция на развитието на една организация, определена като „жизнен цикъл“ на РА. Четвъртата беше използвана като модел за анализ на това в каква степен една организация позволява на отделните родители в нея да бъдат активни. Най-важната рамка при създаването на картата на РА бяха критериите, обособени по време на анализа на данните. Прилагането на тези рамки помогна на екипа да идентифицира бариери в развитието на РА и потребности на организации за развитие.

(i) ЕТИЧНА РАМКА

Етичната рамка на картографирането е информирана от ценностите, свързани с детските права (Конвенцията на ООН за правата на детето), с правото на участие (Насоки за държавите относно ефективното прилагане на правото на участие в обществените дела на Службата на Върховния комисариат на ООН за правата на човека, раздел 1), с подкрепа на семействата (Насоките за алтернативни грижи за деца на ООН).

Тези ценности бяха прилагани в работата на екипа чрез:

- ▶ *включване на родители – експерти от опит от ползване на услуги като участници в картографирането и като изследователи в него;*
- ▶ *повторно слушане на интервюта с участници и сверяване на чутото обратно с тях;*
- ▶ *изключване на родителски организации и индивиди-родители, чийто активизъм не почива на горните ценности.*

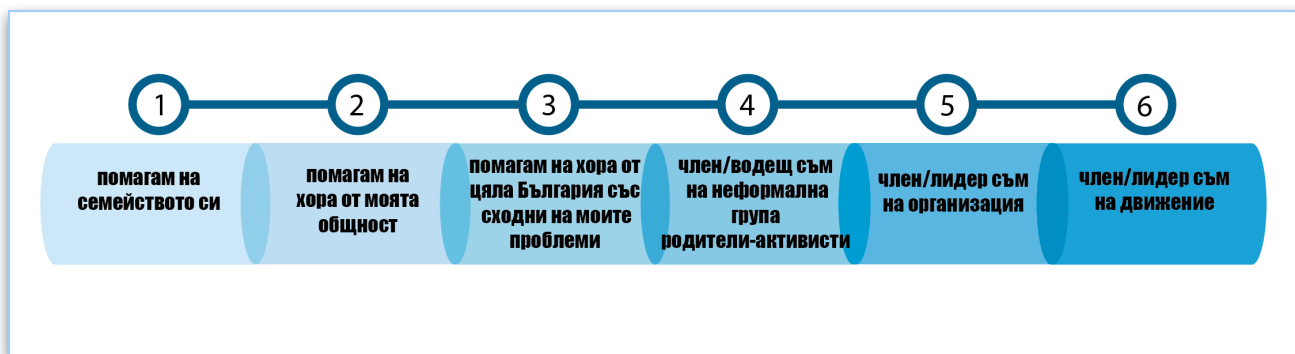
(ii) НИВА НА РОДИТЕЛСКИ АКТИВИЗЪМ

Процеса на развитие на родителския активизъм екипът определи в скала, която показва нивото на работа на РА:

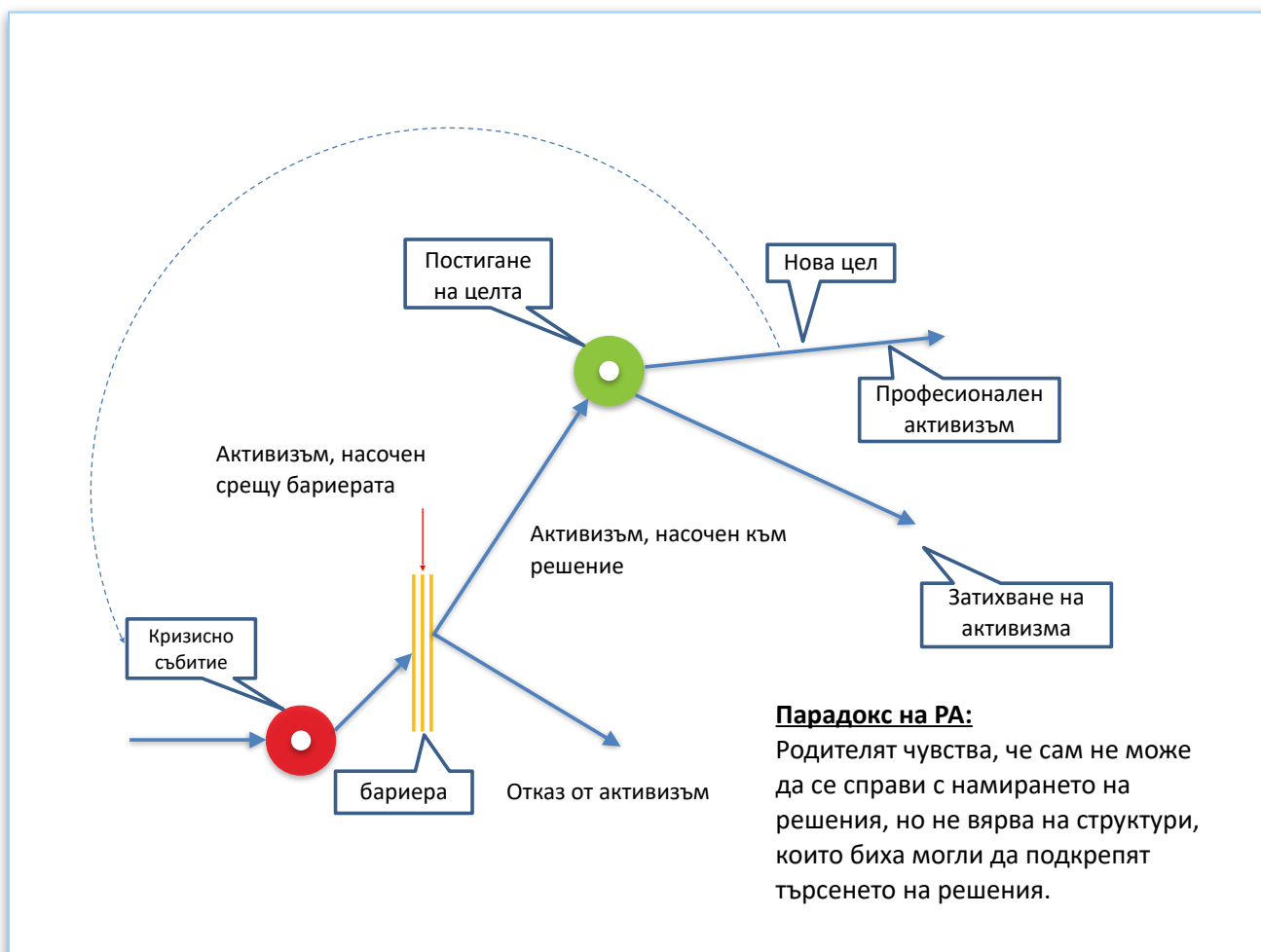
- ➔ *Действия на отделни хора, загрижени за себе си и собственото си развитие*
- ➔ *Действия на отделни хора, загрижени за собственото си семейство*
- ➔ *Включване на други-индивиди и групи със сходни проблеми*
- ➔ *Преминаване през процес на създаване на работни решения*
- ➔ *Планиране на стратегии за колективни действия*
- ➔ *Набиране на сила за упражняване на влияние върху средата*
- ➔ *Обособяване на системни лидерски процеси, постигане и поддържане на значими промени и процеси*

Скалата беше използвана в интервютата и в анализа. Тя провокира родителите да мислят за себе си като част от група, която носи потенциал за промяна, да определят бариерите пред себе си и потребностите за тяхното преодоляване.

Скала на активизма:

(iii) „ЖИЗНЕН ЦИКЪЛ“ НА РОДИТЕЛСКИЯ АКТИВИЗЪМ

РА започва с кризисно събитие, в което познатите модели и опит на родителя не работят. То може да се превърне в мотив за РА. Първата бариера пред РА може да породи „активизъм срещу бариерата“, но може и да го прекъсне. Преминаването напред в жизнения цикъл на активизма го превръща в активизъм, насочен към решения, което може да доведе до следващ етап на постигане на целите и желаните резултати. След постигане на целите, РА може да заглъхне, може да постави нова цел или да се трансформира в професия. Всеки етап от жизнения цикъл дава възможност за въздействие и планиране на дейности в подкрепа на неговото развитие.

(iv) „СТЪЛБА НА УЧАСТИЕТО“ НА ШЕРИ АРНЦАЙН ЗА ОЦЕНКА НА ОРГАНИЗАЦИИ

Шери Арнщайн (1969) определя осем нива на участие. Най-долните две стъпала – манипулацията и терапията – не са нива на участие. Следващите три – информиране, консултация и помиряване – са символични; те позволяват на гражданите да имат глас и той да бъде чул, но управляващите могат да го игнорират. Последните три стъпала – партньорство, делегирана власт и граждански контрол – представляват истинска гражданска власт и най-пълна форма на гражданско участие.

(v) КРИТЕРИИ, СЪЗДАДЕНИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА ИЗБОР НА ОРГАНИЗАЦИИ

На базата на горните рамки и опита от картографирането, екипът създаде свои критерии за това кои организации и индивид да постави или не на картата на РА. По-долу са онези, които се отнасят до организации, които развиват РА. Критериите, които екипът създаде за родителски организации и родители са в съответните на тези теми части на този доклад.

Критериите за организации, подкрепящи РА са групирани по отношение на (А) активност на родителите, (В) финансиране, (С) характер, (D) устойчивост, (Е) обхват, (F) способност за обновяване, (G) отношение към процеса на картографиране.

(А) Активност на родителите

- Създадени са от родители;

- Дейностите са информирани от целите на родителите;
- Дейностите се изпълняват от самите родители;
- Родителите упражняват самозастъпничество;
- Разпознати са от родители;
- Могат да докажат, че действат овластяващо и че дейностите им следват интересите и целите на родителите.

(В) Финансирането или определен проект не са определящи

- Организации, които действат извън проект, по който са били финансирани;
- Самофинансиращи се организации;
- Бизнес-ориентирани организации.

(С) „Характер“

- Активни;
- Вдъхновяващи;
- Включващи, т.е. не дискриминират и не монополизират едно поле или дейност;
- Готови да работят с други партньори и в мрежи;
- Автономни;
- Способни да предизвикват статуквото в системата и да създават алтернативи основани на ценности;
- Съвързващи, а не разделящи;
- Живи /Действащи.

(D) Устойчивост

- Способни да преодоляват бариерите;
- Съхраняват мисията си;

- Успяват да се развиват като мобилизират ресурси и проявяват креативност в достигането до тях;
- Остават верни на мисията си без да са ригидни в това и променят практиките си, така че да се адаптират към нови изисквания и реалности, без да променят същността си – мисията си, целите си и задачите си.

(E) Обновяване

- Иновативни;
- Интегриращи опита от действията си в плановете си;
- Балансиращи иновативност с придържане към мисиите си;
- Готови за промени, отворени към промените в реалността;
- Членуват в международни и локални мрежи.

(F) Обхват

Не е определящ фактор. Има организации, които са фокусирани върху специфичен проблем, но притежават останалите фактори и не изключват останалите.

(G) Отношение към процеса на картографирането

- Откликват на поканата за интервю;
- Открити са в разказа си;
- Проявяват интерес към резултатите от картографирането;
- Готовност за запазване на отношенията с екипа;
- Осигуряват достъп до родители, които подкрепят.

5

ПРОЦЕС, ПОХОД И ЕТАПИ НА КАРТОГРАФИРАНЕТО

Подходът следваше изследователските принципи и етапи – следване на етични принципи и следване на изследователските стъпки: създаване на методология, събиране на данни, анализ и публикация. Не го наричаме така, тъй като използваме научно мислене и опит без да следваме и да се придържаме предварително към определена методология.

Идентифицирането на организации и индивиди е резултат от внимателното обсъждане в екипа на подход, чрез който да достигаме до тях:

- ▶ Интернет идентифициране

Изучаване на родителски организации, които имат сайт или страница в социална мрежа, чиито дейности, мисия и ценности и участие на родителите можем да проследим. Изготвяне на профила на организациите и осъществяване на контакт с тях за интервю.

- ▶ Метод „Снежна топка“

Във всеки контакт търсим предложения за нови организации или родители.

- ▶ Партньорски организации и лични контакти

Всеки екип се свързва с родители и организации, част от неговата мрежа с контакти.

- ▶ За постигане на по-голям обхват, всеки интервюиран посочва организации, които му помагат или с които си партнира поради общи ценности и дейности.

Етапите на картографирането следваха етапите на изследователската работа:

- Представяне на задачата пред Консултативна група, съставена от организации с опит от подкрепа на РА;
- Създаване на обща стратегия за картографиране: определяне на индикатори за подбор на организации, според ценностите им, подход за покана на участници и писмо за информирано съгласие за участие в картографирането, създаване на полу-структурирано интервю;
- Покана и провеждане на интервю на избраните организации и сверяване на ценности, разбиране и приемане на концепцията РА;
- Етап на „снежната топка“;
- Анализ на интервютата;
- Идентифициране на родители, родителски организации, техни успехи, бариери, постижения и потребности;
- Анализ по региони с цел описание на контекста и влиянието му върху РА;
- Създаване на критерии за оценка на РА;
- Анализ на процеса и създаване на карта на РА.

Във всички етапи получавахме консултации.

6

ОБЩИ ИЗВОДИ

Общите изводи се отнасят до : 1) секторите, които активизмът променя; 2) профил на активизма според проблемната област, в която работи; 3) районирането на активизма и влиянието на контекста; 4) родителски активизъм и организации/индивиди, които го подпомагат; 5) индивиди-активисти и хора, които ги подпомагат; 6) характерни за активизма бариери; 7) постижения; 8) ниво на участие на родителите.

6.1 СЕКТОРИТЕ, КОИТО РОДИТЕЛСКИЯТ АКТИВИЗЪМ ПРОМЕНЯ

РА променя здравния, социалния и образователния сектори. Общи цели и за трите сектора, които активистите си поставят са промяна на системите така, че грижата да стане по-хуманна, индивидуализирана и включваща родителите. В тези сфери родителите работят за това да създават нови услуги; да партнират със специалисти; да внасят чужд опит за добри практики; да разпространяват знания и умения между членовете си; да се подкрепят взаимно; да създават условия порасналите им деца да намира работа; да лобират за средства и подкрепа от държавата. В образованието РА има, но не се разпознава като активизъм. В този сектор има много активни мъже, за разлика от социалния сектор. В социалния сектор, който работи с уязвими групи, овластяването е подразбираща се мисия, която е интегрирана в дейностите на услугите и програмите.

Има групи от граждани, чиито активизъм е насочен към възникващи в обществото проблеми – замърсен въздух, безопасност за децата, липса на места за игра,

насилие върху деца. Тези организации и хора са граждани и групи – активисти, чиято работа е промяна на обществото, така че да се гарантират правата на възрастни и на деца, въпреки, че каузите им по-често не са дефинирани така.

Родителският активизъм променя и съдебната система. В резултат на инициативи на родители и съмишленици се въвеждат „сини стаи“ за разпит на деца, а родителски организации, които работят, за да гарантират правата на децата при развод, също целят промяна на съдебната система.

6.2 ОРГАНИЗАЦИИ И МРЕЖИ ОТ АКТИВИСТИ И ОБЛАСТЕТЕ, В КОИТО ТЕ РАБОТЯТ

Най-активни са родители на деца с увреждания.

„Родители на деца с увреждания са създали огромна банка академични и приложни знания. Те непрекъснато ги прилагат в работата си, но и непрекъснато трупат нови, тъй като потребностите на родителите са водещият мотив за развитие.“ (ръководител на услуги)

Тежестта на проблемите, тяхната „видимост“ са някои от факторите, които развиват РА в това поле. Те са създали мрежи от ангажирани с децата си родители, устойчиви организации, които създават нови услуги и променят политики. Има родители, които работят сами, за да предложат опита си на други със сходни проблеми в цялата страна, но и отвъд нея. По-голямата част от тях са специализирани около едно увреждане, но някои включват по-широк кръг от хора с различни увреждания, като откликват на родителите и така разширяват дейността си според потребностите им. Някои функционират докато не създадат липсваща услуга, с което спират дейността си, а други продължават, като променят целите си.

В тази група има национално-представителни организации. Те получават средства от държавата поради това, че са отговорили на изискването ѝ за брой членове и национален обхват.

Активизмът в това поле обикновено започва с криза. Най-често това е получаването на информация за това, че детето има увреждане. Родителите предприемат действия към здравната система за получаване на лекарства, оборудване и т.н. Постепенно, с приемането на увреждането, активността се насочва към социалната система, като целите са тя да се фокусира върху всяко дете и неговите родители, както и да създаде нови услуги и начини за подкрепа. Докато детето е в училищна възраст активизмът спада и се увеличава след приключване на училище, когато родителите осъзнават, че липсват услуги за възрастни. Докато детето е в училище, някои от тях се обединяват около промени в образователната система, а целта е същата – индивидуализиране на обучението и включване на родителите.

Родителските организации в полето на уврежданията държат на това да се диференцират една от друга. Те често имат различни позиции за ролята на държавата и гражданите в постигане на промяна.

В полето на уврежданията, активна е групата на родителите на деца с проблеми в развитието. Някои от тях избират да изучават помагачи професии и така да променят системите „отвътре“ чрез придобиване на знания и умения и присъединяване към общност. За много от тях неформалните родителските групи в социалните мрежи са достъпно и полезно пространство за подкрепа. Постепенното развиване на отношения чрез съобщение, телефонен разговор, среща са стъпки към развитие на активизма от индивидуално към групово ниво. Тези мрежи предоставят свобода на родителите за това дали да се обявяват в публичното пространство или не и в каква степен да участват.

Родителските организации в полето на здравната грижа често членуват в международни мрежи, от което получават нови знания и опит, усещане за общност и подкрепа. Чрез тях в България те въвеждат подходи за лечение. Тяхното членство в такива, както и в местни и национални мрежи, обаче, не е стимул за колективно действие. Активността им се разпознава в публичното пространство, което кара дарители да ги търсят и подкрепят устойчиво.

Родителите в образователната система са активни в различни посоки. Стратегиите, които използват са: отстояват своите и тези на децата си права в училище; адресират в общност проблеми на своите деца; подкрепят каузи на деца; сътрудничат по заявка училището, подобряват материалната база на училището.

Има активни **приемни родители и осиновители**, които променят социалната система. Те подкрепят биологични семейства в риск от раздяла от децата им, стават част от мобилни екипи, които си поставят задачата да работят по превенция на раздялата. Приемните родители се застъпват за своите права и правата на децата, настанени при тях. Участват заедно и по отделно в кампании за промяна на негативните обществени нагласи към приемната грижа. Работят по следните каузи: приемната грижа да е временна мярка, връзката между приемни, биологични, осиновителски семейства да е в най-добрия интерес на децата, подкрепа и проследяване на процеса на реинтеграция. Активните приемни родители възприемат себе си като ресурс за постигане на качествени промени в системата и политиките за деца и семейства.

Активните осиновители променят системата като споделят своята история и помагат на други като тях. Част от приемните родители и осиновители са припознати като експерти от опит, но и самите те се обучават в хуманитарни професии, придобиват умения и знания, и работят в проекти на неправителствени организации.

Има активни родители и родителски движения, чиито каузи са: равни права на родителите при развод, утвърждаване на ролята на бащите, права на децата при родителски конфликти. Те са различни като ценности и практики. Част от исканията на тези организации са насочени към промени в законовата рамка и правосъдната система, а друга част са пряко ориентирани към промени на системата за закрила на детето. Организацията предоставят на родителите правна помощ, медиация, психологическа подкрепа за родителите. Постигат резултати по отделни случаи на изведени деца от семейството за връщането им семейната среда.

„Бяха ми взели детето. То е с увреждане. Бяха го настанили в дом. Тези хора ме издириха и започнаха да ми помагат- най-вече с правни консултации и директна помощ. Помогнаха ми, но най-важното беше, че успях да се защитя пред кмета и цялата общност за това да продължа да се грижа за сина си.“ (баща на дете с увреждане)

Включените в картата на активизма организации от тази категория са тези, чиито ценности са ценностите на екипа.

Има **отделни активни родители, чиито активизъм започва с намеренията на системата за закрила да отнеме детето им** поради: ранна бременност, родителски конфликти, безработица и липса на доход. Ключово за тези родители е подкрепата на организация, която да защити техните и тези на децата им права.

Членове на разширеното семейство също стават активни, за да защитят правата на настанени при тях деца или да подкрепят биологичния родител да запази възможността да се грижи за своето дете.

Организациите в ромска общност и отделни роми-активисти имат различни мисии: професионална заетост; сътрудничество с местната власт за по-добра интеграция на ромите в общността и достъп до услуги; стимулиране на взаимопомощта в ромската общност. Увеличават се организациите с по-широк профил, които стимулират гражданско участие, младежко участие, овластяване на жени и майките, обучения в лидерски умения и застъпничество. В картата са онези организации, които овластяват родители. Част от тях членуват в националната мрежа на организации за ранно детско развитие в ромска общност.

Значителна част от **здравните и образователни медиатори** са автентични неформални лидери в общността, които подкрепят семейства, включително най-уязвимите, осигуряват достъп до образование за ромите, правят превенция на ранни бракове.

„Ние всички сме семейства в риск като част от една маргинализирана общност. Тези родители, които се разделят с децата си, нямат избор. Ситуацията, в която са, е много тежка. Аз ги слушам и те ми споделят и съм много тъжен. Можем да ги подкрепим като създадем модел за работа с тях. Аз и съпругата ми ги подкрепяме.“ (образователен медиатор)

В ромската общност се работи за подкрепа на ранното детско развитие и превенция на раздялата на деца и родители, превенция на рисковото поведение сред деца, млади хора и родители.

6.3 ВЛИЯНИЕ НА КОНТЕКСТА

Културата на отделните общности, икономическото развитие и влиянието на политиката поощряват или ограничават активизма.

„Х е град, в който идват най-трудните случаи. Трябва да развиваме умения за да овладяваме непрекъснати кризи, свързани с тях, и традиционно се е развивал професионализъм, който отговаря на потребностите на общността. Тук се диша свободно. В У политиката доминира, включително по отношение на това кой да се назначи и кой – уволни. Тази зависимост влияе на развитието на инициативи въобще.“

Родителският активизъм е по-развит в региони, в които е имало инвестиции в развитие на услуги и професионализъм, в които политиката не корумпира и не създава зависимост, в които хората се чувстват по-свободни да инициират идеи, в които има ресурси на общността, като болници и услуги. Обикновено, това са големи центрове. Тези специфики са относителни, тъй като наличието на интернет комуникация разпространява активизма отвъд спецификите.

В отделни общности, независимо от общите тенденции, има хора-активисти, които използват собствените си ресурси и помощ от конкретни хора, за да помагат. Обхватът на тяхната работа не е голям, но те са важни за изолирани общности, в които родители и деца в риск нямат достъп до услуги. В по-малките населени места неправителственият сектор почти отсъства, а в някои липсват социални услуги.

6.4 ОРГАНИЗАЦИИ И ИНДИВИДИ, КОИТО ПОДКРЕПЯТ РАЗВИТИЕТО НА РОДИТЕЛСКИ ОРГАНИЗАЦИИ

Идентифицираните организации и индивиди, които подкрепят активизма са НПО, университети и обучителни програми, социални услуги, управлявани от общини и представители на местната власт.

Неправителствени организации декларират овластяването на клиенти като своя мисия и прилагат съответни подходи в работата си.

„Крайна цел на нашата организация е да работим, така че да нямаме клиенти – нашите клиенти да престанат да имат нужда от нас. Днес, поради тази цел, работим с фокус върху подходи за подкрепа на общността, защото без подкрепа там клиентите ни ще продължат да ни търсят, защото те са изключени от своята общност.“ (ръководител на услуга)

В социалната сфера овластяването е принцип на работа, въпреки че не всяко НПО го прилага. Онези, които подкрепят РА, не разпознават тази дейност като отделно усилие. С разпознаването му, те могат да постигнат по-добро негово развитие: политически промени и повишаване на автономността, особено на онези родители, които ползват социални услуги.

Университетски програми и терапевтични школи стимулират РА. Най-често, такива изводи правят родители на деца с увреждане, решили да получат образование в областта на помагачите професии. Чрез отношенията си с преподаватели, които стимулират тези родители да стартират свои собствени дейности, те придобиват мотивация и самочувствие за активизъм. Изборът на активни родители да станат студенти и представители на помагачи професии е една траектория за преодоляване на множество бариери пред активизма, чрез придобиване на знания и умения и присъединяване към общност. Активизмът на тези родители се професионализира и става устойчив през обучителни програми.

„Държавата и институции създават бариери пред нас родителите. Искан да знам какво става с тези системи и защо не се случват нещата. Трябва да познаваш системата, за да помагаш на други родители, а аз мога да помогна. Не всеки може да извърви този път.“ (родител на младеж с проблеми в развитието)

Студенти, които учат в някои терапевтични школи възприемат свои преподаватели като ролеви модели за гражданско участие и овластяване на клиенти.

Здравните услуги допринасят за активизма, като насочват родители към вече съществуващи организации за подкрепа. Престоят в болници на едно дете е времето, в което родители се срещат, подкрепят се и създават нови инициативи.

Социалните услуги също създават пространство за обединение, но там активизмът се развива по-бавно.

Неформални родителски мрежа, мрежи от организации на регионално или национално ниво са обединения, които са ресурс за родителите, дават възможност за застъпничество и колективно действие в защита на правата на деца и семейства.

6.5 ИНДИВИДИТЕ – РОДИТЕЛИ АКТИВИСТИ

Това са най-често активни родители на деца с увреждания и на деца с проблеми в развитието. Останалите групи в тази категория са: приемни родители и осиновители; активни родители от уязвими групи (ромска, бежанска общност, родители жертви на насилие, млади родители, които са израснали в институция); родители, които са потребители на социални услуги, родители на деца с психични разстройства и зависимости, променящи образователната система; родители в сфера майчино и детско здравеопазване и грижа; родители на деца, въввлечени в конфликт при развод, и граждански активни родители и индивиди (широк профил), активни и в трите сфери.

Потребителите на социални услуги се ангажират предимно със собствените си случаи. Те отчитат ролята на подкрепяща организация или човек, работещ по превенция на раздели.

„Без подкрепата на X детето ми отдавна щеше да е по домовете. Тя ме познава още от времето, в което ходех по гарите като дете. Посещавала ме е дори когато бях в затвора...“ (майка, която противостои на плановете на системата за закрила да настани детето ѝ в дом)

Родителите на деца с увреждания и на деца с проблеми в развитието са активни, като: споделят личната си история с други родители, информират, консултират и насочват други родители, създават клубове и групи за взаимопомощ. Някои, освен за правата на децата, защитава своите собствени права – на личен живот, работа и т.н..

Родителите от уязвими групи (ромска и бежанска общности, родители жертви на насилие, млади родители, които са израснали в институция) са активни на нивото

на общността. Около тях се идентифицират и малки неформални групи от родители, които те подкрепят. Нуждаят се от много ресурс, време и подкрепа, идентифицират се с хората, които ги подкрепят, развиват сходни на тях подходи. Част от тях се насочват към обучение в хуманитарни професии с идеята да са полезни на своята общност.

Активните родители в сфера майчино и детско здравеопазване по-често се сдружават с други, но могат да действат и отделно. Стратегиите им са свързани с осветляване на проблеми в системата за здравна грижа, като споделят своите случаи и търсят обратна връзка.

Активизмът на отделни родители, които променят образователния сектор, е насочен към: промяна на консервативната училищна система и ригидност на специалистите в нея; лошите материално-битови условия; ограничаване участието на родителите и незачитане на индивидуалните потребности на децата в училищния живот.

Някои създават устойчиви алтернативни образователни форми, основани на правата на децата и семействата или нови стандарти за качествено обучение, което осигурява развитие на силните страни на децата и гражданската им активност и позиция.

Приемни родители и осиновители като отделни индивиди насочват усилията си в много посоки – информиране, консултиране, подкрепа на други приемни родители и биологични семейства.

Г. е приеман родител от средно-голям град, общински център, който насърчава и мотивира други родители за приемна грижа, подкрепя приемни родители от цялата страна, родители с различни проблеми. В момента е директор на училище и продължава да разширява дейността си в подкрепа на родителите. Тя смята, че трябва приемната грижа да е временна мярка за децата. Иска и съдът, и системата за закрила да работят за нуждите на децата.

Активни родители, чиято кауза е „права на децата при развод“, търсят сътрудничество с експерти по правата на децата и обикновено имат личен опит по темата. Активността по собствените случаи прераства в помощ за други родители и

изграждане на отношенията с професионалисти, които са потенциални съмишленици.

П. има лична история с тежък развод с чужденец, дела за родителски права и досег до социалната система. Много дейна, граждански ангажирана. Провеждала е много благотворителни инициативи за събиране на средства за лечение на деца (базари, концерти, кутии в бензиностанции в цялата страна и др.). Ангажирана с промяна обществени нагласи по тази тема.

Отделни родители на деца с психични разстройства са изключително успешни и устойчиви в активизма си. Мотивирани са от липсата на услуги за децата и от проблемите в психиатрична и психотерапевтична грижа. Стратегиите им са насочени към изграждане на контакти с професионалисти и международни асоциации.

Т. е активна майка на момиче с психична болест. Създава неформална група за подкрепа на лица с психична болест. Подкрепена е от общината. Групата работи и днес и част от нея са и специалисти.

На картата са отбелязани родители-индивиди, които отговарят на следните условия:

- a) с личен опит от системата за закрила на детето;
- b) застъпват се за правата си;
- c) умеят да включват хора, търсят съмишленици;
- d) инициативни;
- e) подкрепят други родители в сходни ситуации;
- f) споделят своята история, предават на други своя личен или професионален опит;
- g) правят опит да изградят организация или група;

- h) членуват в групи и организации;
- i) променят правила в системи и организации;
- j) способни са да действат индивидуално, или колективно за социална промяна за децата и семействата.

6.6 ХОРАТА, КОИТО ПОМАГАТ НА ИНДИВИДИ – АКТИВИСТИ

Това са неформални лидери в общността, както и здравни медиатори, училищни психолози и др., държавни, общински служители, работещи в услуги (с подкрепящ и овластяващ подход) и независими експерти – адвокати, медиатори, психолози, социални работници. Например, здравни и образователни медиатори в ромските общности от изследваните региони са изключителен ресурс за семействата. Те осъществяват контакт с всички семейства в общността, за да опосредстват контакта им с институциите, но и работят по свои каузи: да ограничат маргинализацията на ромите чрез изучаване на силните им страни, да подкрепят лидерството в общността, да правят превенция на раздялата на семейства, превенция на ранните бракове, чрез овластяване на младите ромски жени, осигуряване на заетост и достъп до образователни, здравни и социални услуги за всички ромски семейства.

Много често помагащите на такива хора са отделни представители на местната и държавна власт, представители на общински и услуги на НПО.

М. е от малък град, общински център и е общински съветник. Тя е авторитет в града, защото прави редица доброволчески мероприятия. Толкова ѝ вярват, че когато в града се организира благотворителен мач, организаторите на мача ѝ поверяват средствата. Тя работи по различни каузи на хората в града. Помагат ѝ гражданите.

На картата на активизма сме поставили онези индивиди, които подкрепят родители-активисти, които отговарят на следните критерии:

- a) имат личен или професионален опит от системата за детски права, който са готови да споделят, предлагат и предават на родителите;
- b) упражняват застъпничество за правата на различни групи родители;
- c) борят се за промени в системите;
- d) способни са да действат индивидуално или колективно за социална промяна за децата и семействата.

6.7 ПОСТИЖЕНИЯ НА АКТИВИЗМА

Най-успешните родителски организации се развиват устойчиво и работят в мрежи, които обхващат цялата страна. Непрекъснато обновяват опита и знанията си, за да отговарят на възникващите потребности на родителите. Членуването им в международни мрежи им дава достъп до най-съвременни модели за грижа.

Тези организации се управляват от мотивирани родители, а някои са изградили отношения със специалисти, с които работят екипно. Специалисти насочват родители към тях.

Обикновено историята им започва с контакти в социалните мрежи, около конкретен проблем. Постепенно опитът им се разпространява от сектора, свързан с този проблем, до други сектори. Най-често това е процес в полето на уврежданията – от промяна в здравния сектор, тези организации започват дейности за промяна на социалния сектор. Устойчивостта, постигната от тези организации, води до това, че те стават разпознати в публичното пространство, което привлича донори и дарители. Така постигат финансова независимост. Техните най-големи успехи са: подобряване на грижата, създаване на нови услуги, промяна на обществени нагласи.

Организации, които подкрепят РА са ценен ресурс за развитието му.

Те имат различни цели и стратегии. Едни са силни в застъпничеството, което променя политики, други – в овластяване на родители. И двата типа са важни, защото съчетават подкрепа на маргинализирани групи в развитието на техния активизъм, като в същото време променят системите така, че да стават по-

отзивчиви към РА. Някои организации включват родителите в оценка и развитие на социалните услуги, които управляват.

Подкрепата на родители включва: обучения и информиране; превантивни програми срещу насилие; раздяла на семейството; програми за родителски умения и семейно планиране; осигуряване на достъп до работния пазар и услуги.

Тези организации развиват РА в български и ромски общности, като създават групи в общността: обединяват родители, развиват младежки активизъм.

6.8 БАРИЕРИТЕ ПРЕД АКТИВИЗМА

Барьерите пред развитието на активизма са културни, политически, организационни, индивидуални, както и такива, свързани с ресурси.

Активизмът не е норма в обществото, а РА е неразпознато явление. Активността често се приема подозрително, което е причината активните родители да се чувстват често дискриминирани в своите общности. Това отношение поддържа тревога у активните хора, допълнително маргинализиране и ограничаване на дейността им. Част от организациите престават да действат публично и предпочитат вътрешни канали на комуникация между членовете си. Затова, РА остава на ниво подкрепа на хора в сходна ситуация и по-рядко цели на промяна политики и системи. В ромски общности маргинализацията е повод за действия, но активизмът в тях е неразпознат. Някога упражняван от ромски организации, той по-скоро се е превърнал в бариера пред интеграцията.

Политическите бариери са свързани с традицията за йерархично управление, корупцията в страната, която разпределя ресурсите на принципите на клиентелизма. Гражданските инициативи не са поощрявани, обратно – има страх от политически санкции. Това се отнася не само до родителите, но и до специалисти.

„Институциите, чрез механизмите за подкрепа, с които разполагат, по-скоро държат родителите в подчинение и последните са активни докато получат полагащото им се.“

Тези бариери поддържат общи нагласи за това, че малко зависи от усилията на отделни хора или групи, че непременно „трябва да имаш гръб“, което е основа за политизиране на движения. Вероятно това е един от мотивите държавни институции и общини успешно да привличат обучени от НПО специалисти, като така отнемат ценен ресурс, някога работил за развитието на гражданското общество и активизма.

Организационните бариери възникват след създаването на организации и мрежи на родители. Тогава започват конфликти, свързани с договаряне на лични интереси между родителите, както и с конфликти, свързани с упражняването на власт на избраните да ръководят.

„Винаги, когато се събираме с родители, за да правим нещо общо, става така, че се изпокарваме.“ (майка на дете с увреждане)

Това става не само в рамките на една организация, но и между отделни такива. Този проблем води до липса и трудности в създаването и поддържането на партньорства и сътрудничества, включително между организации и услуги, или разпад на организацията. Често отделни родители напускат организации и създават свои собствени инициативи.

Основните причини за разпада на родителските организации са няколко. На първо място, липсват умения за организационно развитие, включително за дефиниране на кауза, цели и стратегии за тяхното постигане. Организацията нямат традиция на анализират своята работа, да правят рефлексия върху опита си, а с това да осъзнаят успехите си. Затова често родителите не разбират ползата от своята активност, уменията и ресурсите, които имат.

На второ място, необходими са умения за управление на конфликти между родителите, чиито приоритети са различни. Едни са отдадени на детето, за други грижата за самия родител е също важна.

„Родителските движения натискат за промяна, но искат много различни неща, както майките, които системата ги убива и тези, които тя ги прави по-силни. Няма единомислие по въпроса. Всеки копае в неговата си посока и как обществото да разбере кои какви са. Какво да си помисли човекът отвън и на кого да помогнем и кои са истинските“.

Лидерството и способността за делегиране на дейности, включване на родители, поддържане на прозрачност е също предизвикателство.

Сред **барьерите пред индивидуалния активизъм** най-важни са: липсата на доверие в себе си и в другите. Съществува парадокс: от една страна отделният индивид не вярва в това, че сам може да постигне нещо, но в същото време смята, че веднъж създадена, една организация се корумпира. Трудността да делегираш и споделяш лидерство е индивидуална характеристика на завоювали авторитет активисти. Някои споделят, че няма с кого да споделят отговорностите си , а това ги изморява.

Липсата на средства и умения за фондонабиране са бариери за развитие и подкрепа на РА. Краткосрочността на финансирането обрича развитието на РА, който е дългосрочен процес. Това е причината овластяването да се ограничава в рамките на един проект, което след неговото приключване, деморализира участниците в него: и родители, и специалисти.

ПРЕПОРЪКИ ОТНОСНО СТРАТЕГИИ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ И ПОДПОМАГАНЕ НА РОДИТЕЛСКИЯ АКТИВИЗЪМ

Общите препоръки към всички участници в РА – родители и хора, които им помагат – са две. Първата е разпознаването на полето „активизъм“. Това превръща интуитивните и успешни развития в нов потенциално стратегически процес за промяна на политики и услуги. Втората е публичното признаване на РА, неговите каузи, цели и успехи.

По-конкретно, развитието на организациите на родители ще се облекчи с предоставяне на възможности за обучения по темите за организационно развитие и лидерство, както и за развитие на меки умения за работа в група, за развитие на партньорства, комуникация със заинтересовани лица и ефективно застъпничество за промени в политиките. Индивидуални менторски програми биха били подходящи за активни родители-индивиди. Уменията за рефлексия и използване на подхода на силните страни ще помогне на родителите да извлекат знания за успехите си и уменията си, довели до тези успехи, да осъзнаят своята експертиза. В същото време, програми и подходи за преодоляване на психологически бариери, свързани с преживявания за загуба, маргинализация, хронични кризи са също важни. Двете линии на обучения – тези за организационно развитие и тези, свързани с развитие на личността е необходимо да са интегрирани. За организациите, които работят с ромски общности, трябва да се развият обучения за овластяване и развитие на РА.

За развитието на РА са важни партньорствата, които е добре да се увеличават, но и да създават нови възможности за: участие на родителите в публични събития – международни и национални, създаване на осъзнати партньорства със социалните работници, експерти и политици, информирание и мултиплициране на добри

практики. Създаването на регионални мрежи на активисти биха донесли сигурност на родители и съмишленици, чрез които да се преодолее страхът от публично заявяване.

За онези индивиди и организации, които подкрепят РА, специфичните потребности са няколко. Важно е да се включат и координират организации, които, подкрепят родители с организации или организации, които работят на политическо ниво. Така едновременно ще се работи координирано с двете страни на системата: родители и политика.

Организации и хора, които подкрепят РА, е важно да работят заедно. В мрежа те могат да споделят опит от овластяването на родители и подкрепа на РА. В тази мрежа важни са не само НПО с дългогодишен опит от работа в тази област. Нови потенциални важни участници в нея са адвокати и медиатори, които посредничат при конфликти в семейства, защитават правата на децата и сътрудничат със социални служби и услуги.

Картографирането обособи нови групи от хора, които подкрепят РА: специалисти от общини, държавни институции и висши учебни заведения и терапевтични школи. Признаването на тяхната роля и натрупани умения ще е част от възможен процес на обединение на тези групи за по-осъзнати действия за продължаваща подкрепа на РА, която да доведе до по-високи нива на участие на родители и по-голяма ефективност на тяхната работа.

Един инструмент, чрез който родители да влияят на развитието на социалната сфера, е стратегическият план, който всяка организация има. В него може да включи план за развитие на РА и отчитане на постиженията му.

По отношение на ресурсите е важно да се инвестира дългосрочно в родители и развитие на РА, особено в неформални групи, които са най-близо до актуалните проблеми. Включването на активисти от малките градове е ключово, защото там са развити практики, но тяхното надграждане е трудно поради липса на ресурси на тези места.

8

ОГРАНИЧЕНИЯ НА КАРТОГРАФИРАНЕТО

Като първо по рода си изучаване на родителския активизъм, процесът има следните ограничения:

- ▶ Липсват публикации по темата, актуализирани бази данни за организации, критерии за оценка на активизъм.
- ▶ Картографирането е непознат процес за екипа.
- ▶ Картографирането е правено на базата на споделени ценности за правата на децата и овластяването като подход, но тези ценности представляват обща рамка.
- ▶ Членовете на екипа са поканени на базата на субективната преценка на ръководителя на картографирането, направена на базата на предишни професионални контакти с тях.
- ▶ Стартирането на работата по места е водено от субективната преценка на членовете на екипа.

9

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Процесът на картографиране събра и организира информация за развитието на РА в България. Картата на РА е моментна снимка на състоянието му днес, която утре няма да е актуална. Затова, следвайки принципа на овластяването, активистите и хората, които ги подкрепят, са истинските притежатели на тази карта и авторите на нейното (непрекъснато) актуализиране. Затова нека тя да стане повод за рефлексията върху РА, която ще послужи за развитието му в онези посоки, които активистите определят.

